

**ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ХАРЧУВАННЯ**

БЛИЗНЮК ОКСАНА ПАВЛІВНА

УДК 658. 86

**ЕКОНОМІКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПТОВОЇ
ТОРГІВЛІ**

Спеціальність 08.07.05 - економіка торгівлі та послуг

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківській державній академії технології та організації харчування
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат економічних наук, доцент
Васильєва Людмила Петрівна
Харківська державна академія технології та
організації харчування, доцент кафедри
економічної теорії та зовнішньоекономічної
діяльності

Офіційні опоненти:

Доктор економічних наук, професор Виноградський Микола Данилович
Київський національний торговельно-економічний університет,
професор кафедри менеджменту

Кандидат економічних наук, доцент Балабан Петро Юрійович
Полтавський кооперативний інститут,
зав. кафедри комерційної діяльності та маркетингу

Провідна установа:

Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. Туган-Барановського, кафедра
економіки підприємства, Міністерства освіти і науки України, м. Донецьк

Захист відбудеться “ 10 ” травня 2001 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої
ради К64.088.02 при Харківській державній академії технології та організації харчування за
адресою:

61051, Харків, вул. Клочківська, 333.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківської державної академії технології та
організації харчування за адресою:

61051, Харків, вул. Клочківська, 333.

Автореферат розісланий “ 9 ” квітня 2001 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Оспіщев В.І.

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми. Сучасний етап трансформації національної економіки характеризується активним розвитком ринкової інфраструктури, важливим інститутом якої є оптова торгівля. В нових економічних умовах істотно змінюються економічна сутність, функції та організаційна структура оптової торгівлі, зростає її роль в організації ефективних господарських зв'язків між суб'єктами ринку, перебудові каналів розподілу та інтенсифікації процесу руху товарів. Оптова торгівля, що виконує роль посередника у каналах товарного обігу, покликана забезпечити збалансованість внутрішнього ринку країни.

З прийняттям важливих законодавчих та нормативних актів України - "Про власність", "Про підприємництво", "Про товарні біржі", "Концепції розвитку внутрішньої торгівлі України" та ін. - було підведено законодавчу базу структурної перебудови та функціональної переорієнтації торговельної галузі і оптової торгівлі, зокрема. Але практично процеси перетворень у сфері товарного обігу і, відповідно, у оптовій торгівлі, відбувалися в Україні до останнього часу без достатнього теоретичного обґрунтування, без цілеспрямованих регулюючих дій держави з формування оптової торгівлі як важливого елементу ринкового господарства. Значною мірою стихійний характер розвитку оптової торгівлі став причиною дестабілізації процесу товаропросування на внутрішньому ринку, уповільнення товарного обертання, економічного занепаду.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування оптової торгівлі та діяльності оптових підприємств знайшли висвітлення у наукових працях таких провідних вчених-економістів, як В.В. Апопій, Л.В. Балабанова, І.О. Бланк, М.Д. Виноградський, А.В. Войчак, С.М. Загладіна, А.В. Зирянов, С.Л. Комлев, Л.В. Осіпова та ін. Вивченню питань функціонування оптової торгівлі різною мірою присвячені дослідження зарубіжних авторів: В. Даненбурга, Р. Монкріфа, В. Тейлора, Ф. Котлера, А. Кріє, Ж. Жале, Ч. Фатрела, Т. Хопкінса та ін.

Разом з тим, аналіз літературних джерел показав, що питання теоретичного обґрунтування трансформацій у сфері товарного обігу, визначення місця оптової торгівлі у ринковій інфраструктурі, створення ефективного механізму її функціонування потребують подальшого вивчення. Актуальність і важливість цих проблем обумовили вибір теми і цільову спрямованість дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок досліджень пов'язаний з науково-дослідними роботами, що виконані кафедрою економічної теорії та зовнішньоекономічної діяльності Харківської державної академії технології та організації харчування згідно з державними планами: "Державне регулювання економіки в перехідний до ринку період" (тема № 10-96-98Б, Харків), "Державне регулювання внутрішньої та зовнішньої торгівлі в Україні" (тема № 25-99-2000Б, Харків), "Торгівля як елемент ринкової інфраструктури у період ринкової та структурної трансформації" (тема № 16- 01- 02 Б).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне і практичне дослідження економіко-організаційного механізму функціонування оптової торгівлі та розробка стратегічних напрямків і методів його удосконалення в умовах сучасного етапу реформування національної економіки.

Цільова спрямованість дослідження обумовила необхідність вирішення таких завдань:

- уточнити та узагальнити теоретичні положення, що розкривають економічну сутність та місце оптової торгівлі у сфері товарного обігу, її роль та особливості функціонування в умовах трансформації економіки;
- розробити класифікацію функцій оптової торгівлі з урахуванням різних підходів та її ролі на макро- і мікрорівнях в економіці;
- розробити класифікацію і дати характеристику основних організаційних форм оптових посередників у каналах товаропросування;
- провести аналіз сучасного стану та виявити основні тенденції розвитку оптової торгівлі в Україні;
- визначити основні напрямки реформування оптової торгівлі в системі розвитку ринкової інфраструктури;
- розробити методичні рекомендації щодо удосконалення комерційної діяльності підприємств оптової торгівлі.

Предметом дослідження є економіко-організаційний механізм функціонування оптової торгівлі та його удосконалення в умовах трансформації національної економіки.

Об'єктом дослідження обрано оптову торгівлю як підгалузь торгівлі, а також підприємства оптової торгівлі продовольчими товарами різних обсягів діяльності та форм власності.

Методологія та методи дослідження. Методологічною основою дисертації є економічна теорія. У процесі дослідження використовувалися законодавчі та нормативні акти, що регламентують діяльність торгівлі, праці вітчизняних і зарубіжних економістів, дані органів державної статистики України, дані статистичної і фінансової звітності оптових торговельних підприємств, періодичні видання. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи абстракції, аналізу та синтезу; традиційні методи економічного аналізу (групування, порівняння, середніх величин, вибіркового методу, індексний метод та ін.); методи статистичного аналізу, економіко-математичні методи, метод експертних оцінок. Обробка інформації здійснювалася за допомогою ПЕОМ з використанням EXCEL для WINDOWS.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в уточненні теоретичних положень і розробці конкретних рекомендацій з удосконалення економіко-організаційного механізму функціонування оптової торгівлі в сучасних умовах реформування національної економіки.

У процесі дослідження отримано такі результати:

- уточнено зміст поняття "оптова торгівля";
- подано авторське визначення змісту функцій оптової торгівлі з урахуванням її ролі на макро- і мікрорівнях в економіці;
- розроблено класифікацію основних організаційних форм оптових посередників на основі різних критеріїв та залежно від функцій, що ними виконуються у каналах товаропросування;
- виявлені основні тенденції розвитку економіко-організаційного механізму функціонування оптової торгівлі в Україні на сучасному етапі реформування економіки;
- запропоновано основні стратегічні напрямки реформування оптової торгівлі в системі ринкової інфраструктури;
- обгрунтовано та запропоновано комплекс заходів щодо розвитку оптових продовольчих ринків в Україні;
- визначено основні напрямки інтеграції оптової ланки торгівлі на основі логістичного підходу;
- розроблено методику інтегральної оцінки рентабельності комерційної діяльності підприємств оптової торгівлі;
- розроблено логістичну модель внутріфірмової комплексної інтеграції управління матеріальним потоком оптового торговельного підприємства;
- запропоновано методику визначення перспективного торговельного асортименту оптового підприємства у поєднанні з оптимізацією основних параметрів системи управління товарними запасами.

Практичне значення результатів дослідження полягає у:

- можливості використання наукових розробок та практичних рекомендацій в системі державного регулювання економіко-організаційного механізму оптової торгівлі з боку органів виконавчої влади регіонального та загальнодержавного рівнів;
- використанні внесених пропозицій щодо удосконалення системи товаропросування та напрямків інтеграції оптової торгівлі на основі логістичного підходу;
- використанні регіональними органами влади запропонованого комплексу заходів щодо розвитку оптових продовольчих ринків;

- можливості використання розробленої класифікації організаційних форм оптових посередників органами державної статистики України;
- використанні підприємствами оптової торгівлі запропонованої методики визначення перспективного торговельного асортименту у поєднанні з оптимізацією товарних запасів.

Теоретичні узагальнення та розробки дозволять збагатити інформацією навчальну літературу, а також можуть стати основою для подальших досліджень економічних та організаційних проблем оптової торгівлі в умовах трансформації національної економіки.

Результати дослідження набули практичного втілення в діяльності Управління споживчого ринку Харківського міськвиконкому (довідка від 22 січня 2001 року), а також підприємств оптової торгівлі м. Харкова: СУП "Оптор" (довідка від 14 грудня 2000 року), ВАТ Оптвиробторг (довідка від 17 січня 2001 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження. Теоретичні узагальнення, положення, висновки, рекомендації та розробки одержано автором самостійно на основі проведеного дослідження економіко-організаційного механізму функціонування оптової торгівлі. Аналітичну частину роботи виконано на основі обробки даних органів державної статистики України та звітності підприємств оптової торгівлі м. Харкова.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати досліджень за темою дисертації були викладені на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Харківської державної академії технологій та організації харчування у 1997-2001 роках (у т. ч. "Організаційно-фінансові проблеми розвитку підприємств торгівлі та харчування", 1999; "Підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємств торгівлі та харчування", 2000), а також на міжнародній науково-практичній конференції: "Дослідження та оптимізація економічних процесів", що відбулася в Харківському національному технічному університеті "ХПІ" у грудні 2000 року.

Публікації. За темою дисертації опубліковано в спеціальних фахових виданнях 8 наукових праць, у тому числі 7 статей і тези, загальним обсягом 2,0 д.а.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів і висновків, викладених на 184 сторінках машинописного тексту. Робота містить 37 таблиць, 34 рисунків, 15 додатків. Список використаних джерел налічує 168 найменувань.

Основний зміст

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету і завдання дослідження, відображено наукову новизну і практичне значення дослідження.

У **першому розділі "Теоретичні аспекти економіко-організаційного механізму функціонування оптової торгівлі в ринковій економіці"** розкрито економічну сутність та визначено роль оптової торгівлі у сфері товарного обігу в умовах ринкових відносин; розроблено класифікацію функцій оптової торгівлі з урахуванням її ролі на мікро- та макрорівнях в економіці та класифікацію основних організаційних форм оптових посередників у каналах товаропросування.

Торгівля як галузь, що обслуговує сферу товарного обігу виникає внаслідок відокремлення торгового капіталу. Розвиток суспільного виробництва і поступова насиченість товарних ринків ускладнюють завдання забезпечення зв'язку виробництва

і споживання. Подальший етап зростання виробництва досягає моменту, коли воно випереджає рух попиту, що обумовлює виникнення маркетингу як елементу підприємницької філософії. На цьому етапі функції оптової торгівлі мають поширюватися для здійснення втручання у виробництво на ранніх його стадіях, для забезпечення взаємозв'язку між сферами виробництва і споживання, що економічно означає зростання витрат торгівлі. Підвищення конкурентоздатності торгової галузі досягається завдяки відокремленню підгалузі "оптова торгівля". Таким чином, на кожному етапі розвитку економіки кількість функцій оптової торгівлі, що забезпечують відтворювальний процес та міжгосподарські зв'язки, їх розподіл між сферами виробництва і обігу, а також у самій сфері обігу дають змогу визначити місце, роль та раціональну структуру оптової торгівлі з точки зору ефективності її функціонування. З цією метою нами запропоновано класифікацію функцій оптової торгівлі з урахуванням її ролі на мікро- та макрорівнях в економіці, яку покладено в основу визначення економічної суті оптової торгівлі як елементу суспільного відтворення, інфраструктури економіки ринкового типу, підгалузі у складі народногосподарського комплексу.

Ефективність функціонування оптової торгівлі, яка забезпечує матеріальний і економічний рух товарів, залежить від форм власності та форм організації підприємницької діяльності суб'єктів господарювання. Багаточисельність функцій оптової торгівлі, їх ієрархична структура за макро- і мікрорівнем, у поєднанні з різноманітними формами організації оптово-посередницької діяльності (рис.1) складають її економіко-організаційний механізм, що є визначальним фактором ефективності виконання функцій оптової торгівлі. Урахування специфічності економіко-організаційного механізму оптової торгівлі може бути використане у процесі адаптації важелів державного регулювання до умов сучасних трансформацій оптової торгівлі в Україні.

У другому розділі "**Аналіз основних тенденцій розвитку економіко-організаційного механізму оптової торгівлі**" досліджено сучасний стан та особливості функціонування оптової торгівлі в Україні в умовах трансформації національної економіки; проведено аналіз комерційної діяльності та ефективності управління товарними запасами на підприємствах оптової торгівлі; запропоновано методичку інтегральної оцінки рентабельності комерційної діяльності підприємств оптової торгівлі.

1. Дослідження сучасного стану та особливостей функціонування оптової торгівлі в Україні показало, що внаслідок децентралізації системи управління торгівлею в умовах недосконалості організаційних механізмів та нормативно-правової бази державного регулювання, посилилися негативні тенденції та процеси деформації в розвитку внутрішньої торгівлі, що призвели до кризового стану оптової торгівлі в Україні.

Процес скасування системи централізованого розподілу продукції, фондування та лімітування товарних ресурсів, де оптова торгівля виконувала лише розподільчі та постачальницько-збутові функції, поки ще не привів до створення якісно нової системи оптової торгівлі в Україні. Замість цього активізувалися процеси роздрібнення структури оптової торгівлі, стихійного функціонування оптово-посередницької діяльності, безсистемного розвитку нових організаційних форм та інститутів оптової торгівлі. Це в свою чергу стало підставою для порушення міжгалузевих та міжгосподарських зв'язків; розвитку процесів натурального обміну; необґрунтованого збільшення ланок товаропросування та кількості оптових посередників у процесі циркуляції товарів, що обумовило зростання витрат обігу та

цін; нагромадження понаднормативних запасів та уповільнення швидкості товарного обертання. Все це негативно вплинуло на розвиток внутрішнього ринку, призвело до дестабілізації процесу товаропросування, деформації та звуження ролі і функцій оптових посередників, уповільнення товарного обігу і процесу обміну в цілому. Аналіз сучасного стану оптової торгівлі показав, що забезпеченість підприємствами оптової торгівлі в Україні нижча у 15-20 разів у порівнянні з розвиненими країнами. Частка оптової торгівлі у загальній складській мережі торгівлі складає лише 14,2% всієї кількості загальнотоварних складів та 21% загальної складської площі.

Критерії класифікації:

Зміст класифікаційних груп:

uu

uu

I

II

III

IV

V

VI

VII

Рис. 1. Класифікація основних організаційних форм оптової торгівлі

Результати дослідження свідчать про те, що у сучасних умовах біля 75% загального обсягу товарних ресурсів у роздрібну мережу надходить безпосередньо від товаровиробників, або по імпорту без проходження через оптову ланку. Головними чинниками, що вплинули на таке становище ми вважаємо наступні:

- посилення економічного спаду в економіці України, скорочення обсягів виробництва вітчизняних товарів народного споживання (так індекс виробництва їх у 1999 р. склав 32% від рівня 1990р.);
- процеси лібералізації, роздержавлення та приватизації у сфері торгівлі, які призвели до повної економічної самостійності підприємств торгівлі, що дозволяє їм активно поєднувати оптову та роздрібну торгівлю (станом на 1999р. в загальній кількості підприємств торгівлі України питома вага державної власності- 13,1%, колективної - 76,7%, приватної - 10,2%);

- бурний розвиток неорганізованої торгівлі, ринку "човникарів" та перекупників, більша частина з яких нелегалізована;
- зростання питомої ваги ринків у загальному товарообороті (за даними 1999р.у структурі загального обсягу реалізації споживчих товарів населенню на оборот організованих ринків припадало 30%, на оборот неформальних ринків - 6% загального товарообороту; кількість ринків в Україні збільшилася на 35% у порівнянні з 1990р.)

У сфері оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією спостерігаються тенденції формування нових ринкових оптових структур у доповнення до традиційних, диверсифікація каналів розподілу продукції. Відбувається скорочення обсягів реалізації продукції заготівельними організаціями на користь інших каналів реалізації. Зростає роль приватних посередників на всіх продовольчих ринках. Змінюються функції держави на агропродовольчому ринку, яка перетворюється із монополіста у ринкового агента, що займається закупівлею продукції у рамках своєї ринкової квоти у регіональні та державні фонди. Зростання питомої ваги приватного сектору (особистих та фермерських господарств) у загальному обсязі виробництва сільськогосподарської продукції диктують необхідність підвищення регулюючої ролі держави в процесі формування національної системи розподілу продукції агропродовольчого комплексу. Це необхідно для ефективного доведення продукції від товаровиробників до споживачів, переходу від нецивілізованих ринків до створення організованих оптових продовольчих ринків.

Аналіз біржового ринку свідчить про те, що у сучасних умовах вплив бірж (товарних, товарно-сировинних, агропромислових) на формування товарного ринку в Україні незначний, з їх допомогою реалізується не більше 2% всієї виробленої продукції, у т.ч. продукції сільського господарства. У той же час, в розвинених країнах на частку біржового ринку припадає біля 30% усього товарообороту, із якого 2/3 угод укладається з аграрної продукції.

2. Обмеженість або відсутність статистичної інформації про розвиток оптової торгівлі в Україні обумовлюють необхідність організації на новій основі системи державного статистичного обліку у цій сфері. Відомі галузі сфери обігу "Матеріально-технічне постачання і збут", "Заготівлі" в умовах ринку суттєво трансформуються і вже не відповідають системі ринкових відносин. На нашу думку, доцільно виділяти у статистичній інформації такі складові галузі "Торгівля": "Оптова торгівля", "Посередництво у торгівлі", "Роздрібна торгівля", "Торгівля послугами", а також "Зовнішня торгівля" і "Громадське харчування".

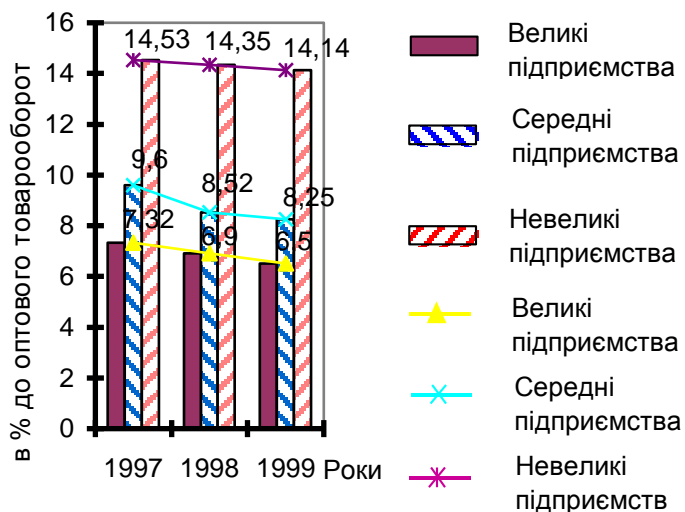
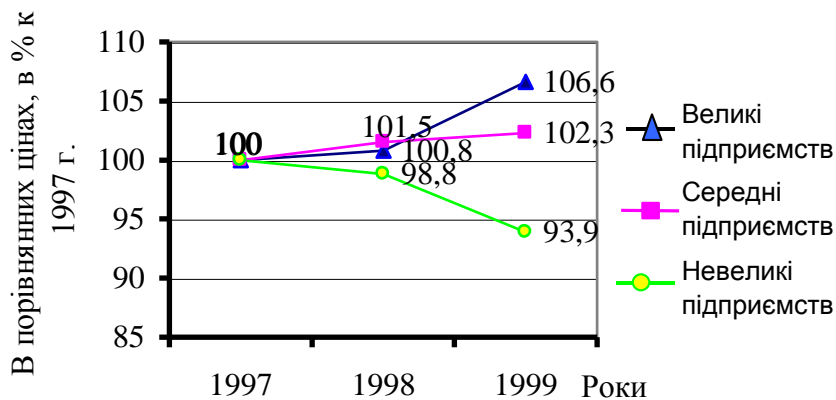
3. Для проведення аналізу комерційної діяльності підприємств оптової торгівлі було обстежено вибіркиму сукупність на основі репрезентативної вибірки із 32 підприємств оптової торгівлі продовольчими товарами м. Харкова, що були згруповані нами за обсягом річного оптового товарообороту у три групи: великі - від 10 до 35 млн. грн.; середні - від 1 до 4 млн. грн.; невеликі - від 200 до 700 тис. грн. на рік. Аналіз основних результатів комерційної діяльності оптових торговельних підприємств м. Харкова за період 1997-1999 рр. дозволив зробити такі висновки (рис. 2): динаміка темпів оптового товарообороту (у порівнянних цінах до 1997р.) розрізняється за групами оптових підприємств і має тенденцію до зростання у великих (101,5%; 106,6%) та середніх (100,8%; 102,3%)

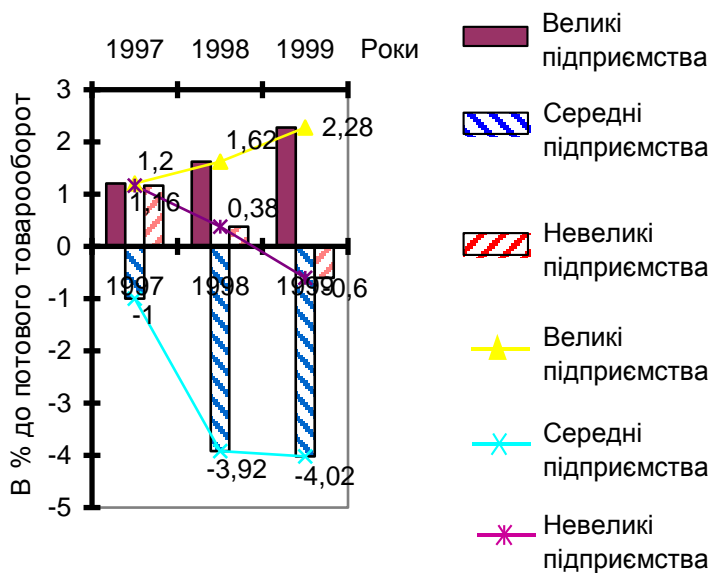
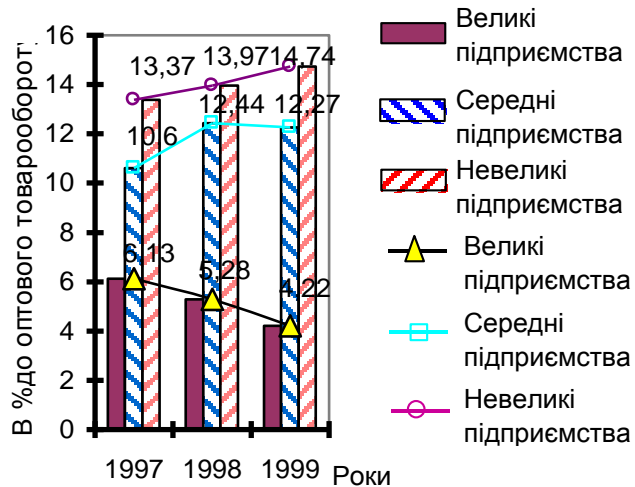
підприємств. Середні рівні валового доходу, які характеризують рівні оптових торговельних надбавок суттєво розрізняються залежно від обсягу діяльності: найбільший рівень валового доходу, мають невеликі підприємства (14,53%; 14,35%; 14,14%), а найнижчий - великі (7,32%; 6,9%; 6,5%), тому що вони у своїй ціновій та збутовій політиці орієнтуються не на зростання цін, а на збільшення обсягів реалізації, внаслідок чого значно підвищується їх

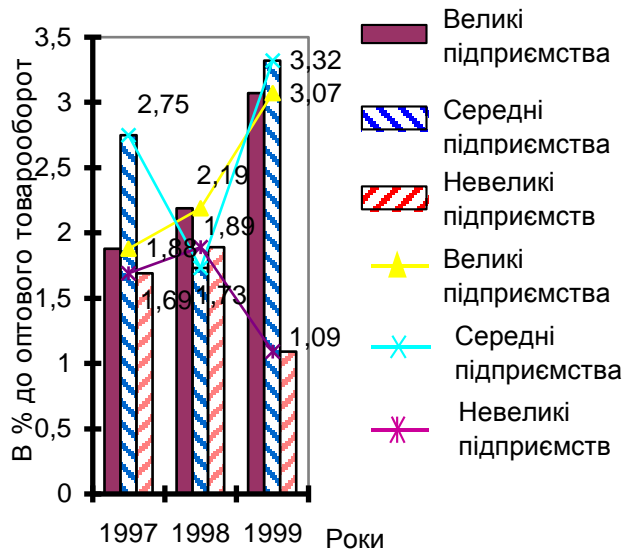
конкурентоздатність на споживчому ринку. Слід також зазначити, що загальною тенденцією для усіх груп підприємств є зниження рівнів валового доходу (див. рис. 2,б)), що, на наш погляд, свідчить про відносну насиченість товарами споживчого ринку, посилення конкуренції

між торговельними підприємствами, та поступовий перехід від “ринку продавця” до “ринку покупця”, що спричиняє гнучке реагування торгівлі на змінення пріоритетів споживачів.

Результати аналізу динаміки середніх рівнів витрат обігу, прибутку від реалізації та балансового прибутку за конкурентними групами підприємств оптової торгівлі свідчать про те, що найбільш ефективними є великі підприємства, основна частина яких є прибутковими від основної діяльності, на відміну від середніх та невеликих підприємств, більшість з яких є збитковими з торговельної діяльності і отримує основну частину доходів від

позареалізаційних операцій (див. рис.2 г, д)) (здавання в оренду складських приміщень та іншого майна).

Ефективність використання товарних запасів на підприємствах обстеженої сукупності характеризується невисокою швидкістю обертання середніх товарних запасів та великою тривалістю одного обороту середніх товарних запасів (65-75 днів - на великих; 55-60 днів - на середніх; 38-40 днів - на невеликих підприємствах). В цілому це свідчить про незадовільний стан управління товарними запасами на підприємствах, наявність понаднормативних товарних запасів, відхилення їх рівня від оптимального. Аналіз основних результатів діяльності оптових підприємств за формами власності показав перевагу підприємств приватної форми власності порівняно з колективними (у т.ч. споживчої кооперації).

4. Для комплексної, узагальнюючої оцінки рентабельності комерційної діяльності підприємств оптової торгівлі нами запропоновано методику розрахунку інтегрального показника рентабельності на основі середньої геометричної з використанням індексів змін основних показників комерційної діяльності та рентабельності комерційної діяльності підприємств оптової торгівлі за період, що аналізується:

$$I_p = \sqrt[6]{I_T \cdot I_{РПР} \cdot I_{РВО} \cdot I_{ШО} \cdot I_{РТЗ} \cdot I_{РОБ}}, \quad (1)$$

де I_T - індекс оптового товарообороту (у порівнянних цінах); $I_{РПР}$ - індекс рентабельності продаж; $I_{РВО}$ - індекс рентабельності витрат обігу; $I_{ШО}$ - індекс швидкості обертання середніх товарних запасів; $I_{РТЗ}$ - індекс рентабельності середніх товарних запасів; $I_{РОБ}$ - індекс рентабельності одного обороту середніх товарних запасів.

В цілому, найбільш рентабельну комерційну діяльність показали великі підприємства оптової торгівлі з повним комплексом закупівельно-збутових операцій, так звані “дистриб'ютори регулярного типу” або “незалежні оптові торговці”, які, на наш погляд, мають найбільші перспективи розвитку і повинні скласти основу системи оптової торгівлі в Україні.

У третьому розділі “Удосконалення економіко-організаційного механізму

функціонування оптової торгівлі” обґрунтовано та запропоновано основні стратегічні напрямки реформування оптової торгівлі як елемента ринкової інфраструктури; розроблено комплекс заходів щодо розвитку оптових продовольчих ринків в Україні; визначено основні напрямки інтеграції оптової ланки торгівлі на основі логістичного підходу; запропоновано методика визначення перспективного торговельного асортименту оптового підприємства.

1. Необхідною умовою ефективного функціонування економіки є розвинена інфраструктура товарного ринку, важливим інститутом якої повинна стати оптова торгівля. Створення в Україні ринково-орієнтованої, цивілізованої системи оптової торгівлі є, на наш погляд, одним з найважливіших напрямків державного регулювання економіки. Подальший розвиток та удосконалення економіко-організаційного механізму функціонування оптової торгівлі ми бачимо на наступних напрямках.

Пріоритетним напрямком є створення оптових ринків, які сприятимуть завчасному формуванню замовлень виробництву з боку споживачів і гарантуватимуть виробникам реалізацію основної частини продукції, яка виробляється. Створення на цих ринках потужних оптових фірм і об'єднань як основних контрагентів товаровиробників. Організація структури оптових підприємств різних масштабів та зон діяльності на двох функціональних рівнях - міжрегіональному та регіональному, які повинні скласти єдину систему оптової торгівлі в країні. Основним завданням оптової ланки повинна стати активізація випуску та реалізації на внутрішньому споживчому ринку товарів вітчизняного виробництва як головної передумови економічного зростання. Необхідна активізація заходів державного регулювання з демонополізації каналів переміщення товарів, створення конкурентного середовища в оптовій ланці. Об'єктивною основою втілення цього напрямку є структуризація та диференціація товарних ринків, розподіл функцій між оптовою та роздрібною ланками торгівлі. Цьому сприятиме створення мережі оптових структур різноманітних типів та видів, організаційно-правових форм, різної функціональної специфіки на основі розробленої в роботі класифікації та поданої характеристики оптових підприємств та організаторів оптового обороту.

Становлення та розвиток оптового ринку в Україні потребують інтенсивного формування його інфраструктури, створення на новій основі інформаційного, кредитно-фінансового і нормативно-правового забезпечення усього комплексу ринкової інфраструктури. Розвиток матеріально-технічної бази оптових підприємств, складського і тарного господарства, торгово-транспортного обслуговування повинен здійснюватися на основі ефективного використання вже існуючої мережі оптових підприємств, а також створення нових транспортно-збутових центрів, терміналів, мережі складів загального користування в інтересах середнього та малого бізнесу шляхом залучення інвестицій.

Необхідна організація ефективної системи інформаційного забезпечення функціонування оптових ринків, яка б включала збір та розповсюдження комерційної інформації, банки даних для оперативного управління процесом руху товарів на основі комп'ютерної техніки. Вважаємо доцільним прийняття державного стандарту на комерційну інформацію, яка повинна бути якісною та загальнодоступною. Важливим напрямком державного регулювання агропродовольчого комплексу України є створення сучасної системи оптових продовольчих ринків з метою формування національної системи розподілу сільськогосподарської продукції вітчизняного виробництва. В роботі визначено основні функції оптових продовольчих ринків; запропоновано їх класифікацію та систему організації (за способом укладання

торгових угод; за територіальною ознакою; за ступенем спеціалізації); розроблено основні напрямки та комплекс заходів з розвитку оптових продовольчих ринків в Україні. Концепція системної організації передбачає створення не ізольованої мережі ринків, а добре зкоординованої системи, розміщення якої враховує обсяги виробництва, розподілу та споживання продовольчих ресурсів, специфіку територіальної організації міста, району, стан і тенденції розвитку ринкової інфраструктури (транспортних, інформаційних, фінансово-кредитних, юридичних та ін. інститутів).

2. Істотний потенціал підвищення ефективності функціонування оптово-посередницької ланки торгівлі зосереджений у використанні логістики. Принципова новизна логістичного підходу полягає у організаційному взаємозв'язку, системності та інтеграції окремих функціональних областей (транспорту, складського господарства, зв'язку та ін.), ланок та учасників системи товаропросування, зкоординованому управлінні матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками для забезпечення синхронності та високих кінцевих результатів всієї логістичної системи. На наш погляд, слід розглядати три основних рівня та напрямки інтеграції оптової ланки торгівлі на основі логістики:

- внутріфірмову (технологічну, функціональну, комплексну);
- внутрігалузову (горизонтальну, вертикальну, комбіновану);
- міжгалузову (регресивну, прогресивну, конгломеративну).

Перебудова оптової торгівлі та інтеграція її з іншими системами на цих напрямках сприятиме оптимізації усього логістичного ланцюга від первинного товаровиробника до кінцевого споживача. Внутрігалузова та міжгалузова інтеграція відносяться до макрологістичних систем, які можуть представляти собою визначену інфраструктуру економіки регіону, країни. Внутріфірмова інтеграція розглядається нами як мікрологістична система на рівні оптового торговельного підприємства (рис. 3), що є синтезом взаємодії трьох основних потоків: матеріального (події: 1-2-5-8-11-14-17); інформаційного (події: 1-3-6-9-12-15-17); фінансового (події: 1-4-7-10-13-16-17).

3. В роботі запропоновано методику визначення перспективного торговельного асортименту оптового підприємства на основі методів теорії нечітких множин, що використовує формальний математичний апарат і методи експертних оцінок, за допомогою яких здійснюється побудова функції належності. Під перспективним асортиментом розуміється набір товарів

Рис. 3. Логістична модель внутріфірмової комплексної інтеграції управління матеріальним потоком оптового торговельного підприємства

де: 1- вивчення попиту споживачів; 2- формування портфеля замовлень; 3- встановлення господарських зв'язків з постачальниками та покупцями; 4- фінансування маркетингових досліджень ринку; 5- закупівля товарів та їх складування; 6- укладання договорів поставки (продажу); 7- встановлення цін на товари та послуги; 8- створення запасів та управління товарними запасами; 9- вибір каналів розподілу (товаропросування); 10- стимулювання збутовиків та продавців; 11- організація доставки продукції (послуг) покупцям; 12- контроль за виконанням договірних зобов'язань; 13- розрахунки з покупцями та посередниками; 14- надання послуг споживачам; 15- оцінка виконання планів збуту (реалізації) товарів та послуг; 16- фінансування збутових операцій; 17- задоволення попиту споживачів та отримання прибутку.

(товарних груп), які будуть мати попит серед споживачів, у даному випадку, роздрібних торговельних підприємств, які входять до району ефективної комерційної діяльності оптової організації. Визначення перспективного асортименту допоможе оптовому підприємству сформулювати асортиментне ядро, оптимізувати та змінювати асортиментну концепцію, приймати рішення про укладання угод зі своїми комерційними партнерами.

За допомогою методу експертних оцінок визначається ступінь важливості ознак (від "0" до "1"), які характеризують основні товари (або товарні групи): "ціна", "якість", "зовнішній вигляд", "портативність", "сезонність", "ступінь життєвого циклу", та визначається ступінь сумісності роздрібногo підприємства (покупця) з даними ознаками.

Результатом цієї методики (визначеним обсягом попиту по кожній товарній групі) можна потім скористуватися для розрахунку основних оптимальних параметрів системи управління товарними запасами (на основі моделі Уїлсона): 1) оптимального рівня запасів по кожній товарній групі, що мінімізує сукупні витрати по управлінню ними; 2) оптимальної кількості замовлень (поставок товарів) на рік; 3) кількості днів (часовий лаг) між замовленнями; 4) точки замовлення; 5) періоду поставки; 6) оптимального середнього рівня запасів.

Оптимізація товарних запасів та оперативне управління ними розглядається нами як ключова логістична функція підприємств оптової торгівлі, та важливий напрямок підвищення ефективності їх комерційної діяльності.

Розроблена методика пройшла апробацію та набула практичного втілення в діяльності підприємств оптової торгівлі м. Харкова: СУП "Оптор", ВАТ Оптвиробторг.

Висновки

У дисертації проведене теоретичне узагальнення і нове вирішення проблем удосконалення економіко-організаційного механізму функціонування оптової торгівлі в Україні:

1. Сучасний етап трансформації національної економіки характеризується активним розвитком ринкової інфраструктури, важливим інститутом якої є оптова торгівля, яка забезпечує взаємозв'язок виробництва і споживання в процесі ринкових змін. В нових умовах істотно змінюються економічна сутність, функції та організаційна структура оптової торгівлі.
2. Оптова торгівля водночас має розглядатися як елемент суспільного відтворення, елемент інфраструктури економіки ринкового типу, підгалузь у системі галузей народногосподарського комплексу. Оптова торгівля, що виконує роль посередника у каналах товарного обігу, покликана забезпечити збалансованість внутрішнього ринку країни.
3. Важлива роль оптової торгівлі на макро- і мікрорівнях в економіці обумовила класифікацію їх функцій на дві великі групи: макроекономічні і мікроекономічні, які у свою чергу можна класифікувати за різними підходами. Серед макроекономічних функцій можна виділити загальні для оптової та роздрібногo торгівлі, тобто притаманні торговельній галузі в цілому, і специфічні для оптової підгалузі: функції організації та координації економічних міжгалузевих та міжгосподарських зв'язків; економічної інтеграції регіонів; активного впливу на розвиток виробництва та сфери споживання; регулювання регіональних та галузевих ринків; інформаційно-дослідницька, пошукова та контактна функції. Мікроекономічні функції оптових торговельних підприємств можна класифікувати залежно від характеру контрагентів, що обслуговуються; ролі у процесі товаропросування (логістичні, комерційні); ступеня участі у формуванні

- доходів (основні, додаткові); ступеня новизни (традиційні або класичні; нові, що виникають під впливом розвитку ринку та його вимог).
4. Велика різноманітність економіко-організаційних форм оптових посередників у каналах товаропросування обумовила необхідність їх класифікації на основі різних критеріїв та залежно від функціональної специфіки. Залежно від ролі та місця в системі оптової торгівлі слід виділяти дві великі групи: оптові підприємства, що є самостійними суб'єктами комерційної діяльності, та організатори оптового обороту, що створюють умови для організації закупівельної та реалізаційної діяльності своїх клієнтів.
 5. Аналіз сучасного стану функціонування оптової торгівлі в Україні дозволив визначити основні тенденції розвитку її економіко-організаційного механізму; показав, що процес руйнування старої системи оптової торгівлі поки ще не привів до створення якісної нової. Активізувалися процеси роздрібнення структури оптової торгівлі, стихійного функціонування оптово-посередницької діяльності, безсистемного розвитку нових організаційних форм та інститутів оптової торгівлі.
 6. В роботі розроблено та запропоновано основні стратегічні напрямки реформування оптової торгівлі в системі розвитку ринкової інфраструктури, комплекс заходів щодо розвитку оптових продовольчих ринків в Україні. Пріоритетними напрямками є створення оптових ринків, організація структури оптових підприємств різних масштабів та зон діяльності, різноманітних типів та видів, різної функціональної специфіки, які повинні скласти єдину систему оптової торгівлі в країні. Основним завданням оптової ланки повинна стати активізація випуску та реалізації на внутрішньому споживчому ринку товарів вітчизняного виробництва як головної передумови економічного зростання.
 7. З метою удосконалення організації системи товаропросування визначено основні напрямки інтеграції оптової ланки торгівлі на основі концепції логістики. Перебудова оптової торгівлі та інтеграція її з іншими системами на цих напрямках сприятиме оптимізації всієї логістичної системи від первинного товаровиробника до кінцевого споживача.
 8. З метою поліпшення комерційної діяльності підприємств оптової торгівлі розроблено методичку визначення перспективного торговельного асортименту у поєднанні з оптимізацією основних параметрів системи управління товарними запасами. Це допоможе оптовому підприємству сформувати асортиментне ядро, оптимізувати та змінювати асортиментну концепцію разом з оптимізацією товарних запасів по кожній товарній групі при мінімізації сукупних витрат по управлінню ними.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті

1. Близнюк О.П. Государственное регулирование агропродовольственного рынка Украины // Вестник Харьковского государственного университета №398. – Харьков:ХГУ, 1998. – С. 195-200.
2. Близнюк О.П. Реформирование организационных структур оптовой торговли продовольствием в Украине //Вісник Харківського державного університету. Економічна серія №436.- Харків: ХДУ,1999.-С.145-150
3. Близнюк О.П. Современные тенденции развития и особенности функционирования оптово-посреднического звена торговли в Украине // Вісник Харківського національного університету, № 459. – Харків: ХНУ,1999.- С. 287-292.
4. Близнюк О.П. Государственное регулирование агропродовольственного рынка Украины в переходной экономике // Актуальні науково-методичні проблеми в

- підготовці спеціалістів вищої кваліфікації для торгівлі і харчування: Зб. наук. праць. – Харків: ХДАТОХ, 1998. – С. 28-31.
5. Близнюк О.П. Современные трансформации функций и организационных форм предприятий оптовой торговли в Украине // Організаційно-фінансові проблеми розвитку підприємств торгівлі та харчування: Зб. наукових праць. – Харків: ХДАТОХ, 1999. - С. 5-9.
 6. Близнюк О.П. Анализ современного состояния и особенностей развития оптовой торговли в Украине и Харьковской области // Підвищення конкурентоспроможності підприємств торгівлі та харчування: Зб. наук. праць. – Харків: ХДАТОХ, 2000. – С. 16-20.
 7. Близнюк О.П. Развитие оптовой торговли в системе рыночной инфраструктуры // Вестник Харьковского национального технического университета (ХПИ). Выпуск №122. – Харьков: ХНТУ (ХПИ), 2000. – С. 122-125.

Тези

1. Близнюк О.П. Развитие мясных оптовых рынков в системе реформирования агропродовольственного комплекса Украины // Научные и практические аспекты переработки мяса и мясопродуктов: Тезисы докл. и сообщ. Междунар. научн.-практ. конф. – Харьков: ХГАТОП, 2001.- С. 185- 187.

Анотація

Близнюк О.П. Економіко-організаційний механізм функціонування оптової торгівлі: - Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.05 – економіка торгівлі та послуг. –Харківська державна академія технології та організації харчування, Харків, 2001.

Дисертаційну роботу присвячено дослідженню економіко-організаційного механізму функціонування оптової торгівлі з метою удосконалення його в умовах трансформації національної економіки.

У дисертації визначено роль і місце оптової торгівлі у сфері товарного обігу, особливості її функціонування на сучасному етапі реформування економіки. Уточнено зміст поняття “оптова торгівля”. Розроблено класифікацію функцій оптової торгівлі та основних організаційних форм оптових посередників у каналах товаропросування.

Визначено основні тенденції розвитку економіко- організаційного механізму функціонування оптової торгівлі в Україні. Запропоновано основні стратегічні напрямки реформування оптової торгівлі в системі розвитку ринкової інфраструктури, розроблено комплекс заходів щодо розвитку оптових продовольчих ринків. Визначено основні напрямки інтеграції оптової ланки торгівлі з метою удосконалення організації системи товаропросування на основі логістичного підходу. Подано методичні рекомендації щодо удосконалення комерційно-посередницької діяльності підприємств оптової торгівлі.

Ключові слова: оптова торгівля, оптові посередники, оптовий ринок, комерційно-посередницька діяльність, ланки товаропросування, ринкова інфраструктура, логістика.

Blyznyuk O.P. Economico-organizational mechanizm of wholesale trade functioning. - Manuscript.

Thesis for candidate of economic sciences degree on speciality 08.07.05. - economics of trade and services. - Kharkiv State Academy of Food Technology and Management, Kharkiv, 2001.

The thesis is devoted to the research of economico-organizational mechanism of wholesale trade functioning with the aim of its improvement under national economy transformation. The essence, role and place of wholesale trade in the sphere of commodity circulation, peculiarities of its functioning on the contemporary stage of national economy reforming are determined in the thesis. The author specifies notion: "wholesale trade". Classification of wholesale trade functions and basic organizational forms of wholesale-intermediators in movement of goods channels are developed. Basic trends of the development of functioning of economico-organizational mechanism of wholesale-intermediary link of trade in Ukraine. Main conceptual directions of wholesale trade reforming in the system of the development of market infrastructure are proposed in the thesis, a complex of measures concerning the development of wholesale food markets in Ukraine are developed. The author determined basic directions of integration of wholesale link of trade with the purpose of the improvement of organization of movement of goods on the basis of logistics concept. A number of methodical recommendations on improvement of commercial-mediatory activity of wholesale trade enterprises are suggested.

Key words: wholesale trade, wholesale-intermediaries, wholesale market, commercial-mediatory activity, movement of goods links, market infrastructure, logistics.

Близнюк О.П. Экономико-организационный механизм функционирования оптовой торговли. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.05. - экономика торговли и услуг. - Харьковская государственная академия технологии и организации питания, Харьков, 2001.

Диссертационная работа посвящена исследованию экономико-организационного механизма функционирования оптовой торговли с целью его совершенствования в условиях трансформации национальной экономики.

В первом разделе работы "Теоретические аспекты экономико-организационного механизма функционирования оптовой торговли в рыночной экономике" определены сущность, роль и место оптовой торговли в сфере товарного обращения; представлена сравнительная характеристика оптового посредничества в условиях командно-административной экономики и развитых рыночных отношений. В работе уточнено содержание понятия "оптовая торговля"; предложен методологический подход к рассмотрению оптовой торговли с двух точек зрения: как торгового процесса (в широком смысле) и как подотрасли торговли (в узком смысле), а также как важнейшей формы коммерческо-посреднической деятельности. В работе предложена классификация функций оптовой торговли с учетом различных подходов и ее роли на макро- и микроуровнях в экономике; особое внимание уделено логистическим функциям оптовых посредников в каналах товародвижения. Разработана классификация основных организационных форм оптовой торговли в зависимости от различных критериев и функциональной специфики оптовых посредников и организаторов оптового оборота.

Во втором разделе "Анализ основных тенденций развития экономико-организационного механизма оптово-посреднического звена торговли" исследовано современное состояние и особенности функционирования оптовой торговли в Украине в условиях трансформации национальной экономики, проведен анализ коммерческой

деятельности предприятий оптовой торговли, анализ эффективности управления товарными запасами; предложена методика интегральной оценки рентабельности коммерческой деятельности предприятий оптовой торговли.

Исследование функционирования оптовой торговли в современных условиях позволило выявить ряд тенденций, которые привели к деформациям в данной сфере: разрушению межотраслевых и межхозяйственных связей, увеличению звеньев товародвижения, стихийному и бессистемному развитию оптово-посреднической деятельности. В работе обоснована необходимость организации на новой основе системы государственного статистического учета в сфере оптовой торговли.

В третьем разделе "Совершенствование экономико-организационного механизма функционирования оптовой торговли" обоснованы и предложены основные стратегические направления реформирования оптовой торговли как элемента рыночной инфраструктуры; разработан комплекс мероприятий по развитию оптовых продовольственных рынков в Украине; определены основные направления интеграции оптового звена торговли с другими участниками системы товародвижения на основе концепции логистики.

В работе обоснована необходимость создания в Украине рыночно-ориентированной, цивилизованной системы оптовой торговли как важнейшего направления государственного регулирования экономики.

В работе предложена методика определения перспективного торгового ассортимента оптового предприятия на основе методов теории нечетких множеств, которая использует формальный математический аппарат и методы экспертных оценок, с помощью которых осуществляется построение функции принадлежности.

Использование результатов данной методики позволяет предприятиям оптовой торговли определить объем спроса по каждой товарной группе со стороны розничных предприятий, а также дает возможность рассчитать основные оптимальные параметры системы управления товарными запасами (на основе модели Уилсона).

Ключевые слова: оптовая торговля, оптовые посредники, оптовый рынок, коммерческо-посредническая деятельность, звенья товародвижения, рыночная инфраструктура, логистика.

БЛИЗНЮК ОКСАНА ПАВЛІВНА

**ЕКОНОМІКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПТОВОЇ
ТОРГІВЛІ**

Підп. до друку 05.04.2001 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Друк офс. Обл.-вид. арк. 1,0 Ум. друк. арк. 0,9
Тираж 100 прим. Зам. № 179 .

ДОД Харківської державної академії технології та
організації харчування 61051, вул. Клочківська, 333.